

Musiqiy ta'limda differensial yondashuvning metodik imkoniyatlari

Madina Zokirovna Islimova
Buxoro davlat instituti

Annotatsiya: Maqolada musiqiy ta'lim jarayonida differensial yondashuvning nazariy asoslari va uning amaliy tatbiqi masalalari tahlil qilingan. O'quvchilarning individual xususiyatlari, musiqiy qobiliyatlari, o'rganish uslublari va qiziqishlarini hisobga olgan holda ta'limni tashkil etishning zamonaviy metodlari ko'rib chiqilgan. Tadqiqotda differensial yondashuvning turlari - ichki va tashqi differensiatsiya, individual va guruhli ta'lim shakllari, turli darajadagi topshiriqlar tizimi hamda baholashning turli usullari yoritilgan. Maqolada musiqiy ta'limda o'quvchilarning kognitiv uslublari, musiqiy qobiliyatlarining darajalari va shaxsiy xususiyatlarini e'tiborga olgan holda o'quv jarayonini loyihalashtirishning metodik imkoniyatlari ochib berilgan. Differensial yondashuv orqali har bir o'quvchining maksimal musiqiy rivojlanishiga erishish, o'quv motivatsiyasini oshirish va musiqiy ta'lim samaradorligini ta'minlash yo'llari taqdim etilgan.

Kalit so'zlar: differensial yondashuv, musiqiy ta'lim, individual xususiyatlar, musiqiy qobiliyat, o'quv uslublari, tashqi differensiatsiya, individual ta'lim, metodik strategiyalar

Methodological possibilities of the differential approach in music education

Madina Zakirovna Islimova
Bukhara State Institute

Abstract: The article analyzes the theoretical foundations of the differential approach in the process of music education and the issues of its practical application. Modern methods of organizing education, taking into account the individual characteristics, musical abilities, learning styles and interests of students, are considered. The study covers the types of differential approaches - internal and external differentiation, individual and group forms of education, a system of tasks of different levels, and various methods of assessment. The article reveals the methodological possibilities of designing the educational process in music education, taking into account the cognitive styles, levels of musical abilities and personal characteristics of students. Ways to achieve maximum musical development of each student, increase

learning motivation and ensure the effectiveness of music education through a differential approach are presented.

Keywords: differential approach, music education, individual characteristics, musical abilities, learning styles, external differentiation, individual education, methodological strategies

Zamonaviy ta'lim tizimida har bir o'quvchining individual imkoniyatlarini to'liq ro'yobga chiqarish muhim vazifa hisoblanadi. Musiqiy ta'lim sohasida bu vazifa ayniqsa dolzarb, chunki musiqiy qobiliyatlar, iste'dodlar va qiziqishlar bolalarda juda turlicha namoyon bo'ladi. Differensial yondashuv - bu o'quvchilarning individual xususiyatlarini, qobiliyatlarini, o'rganish uslublarini va rivojlanish sur'atini hisobga olgan holda ta'lim jarayonini tashkil etishning ilmiy asoslangan pedagogik strategiyasidir.

Musiqiy ta'limda differensial yondashuv nafaqat iqtidorli bolalarni aniqlash va rivojlantirishga, balki musiqiy qobiliyatlari o'rtacha yoki past darajadagi o'quvchilarning ham musiqaga bo'lgan qiziqishini saqlab qolish va ularning maksimal rivojlanishiga erishishga yordam beradi. Bu yondashuv pedagogning professional mahoratini talab qiladigan murakkab jarayon bo'lib, uning samarali amalga oshirilishi uchun ilmiy asoslangan metodika va turli pedagogik vositalar zarur.

Differensial yondashuvning nazariy asoslari

Psixologik asoslar. L.S.Vigotskiyning "yaqin rivojlanish zonasi" konsepsiyasi differensial yondashuvning nazariy asosini tashkil etadi. Har bir bolaning hozirgi rivojlanish darajasi bilan kelajakda erishishi mumkin bo'lgan rivojlanish darajasi o'rtasidagi farq pedagogik ta'sirning maqsadi bo'lishi kerak. B.M.Teplov, V.N.Myasishev, A.L.Gotsdiner kabi olimlar musiqiy qobiliyatlarning individual xususiyatlarini o'rganib, ularning rivojlanishining turli yo'nalishlarini aniqlagan.

Fiziologik asoslar. I.P.Pavlovning yuqori nerv faoliyati turlari to'g'risidagi ta'limoti shuni ko'rsatadiki, bolalarning temperamenti va tipologik xususiyatlari musiqiy faoliyatda turlicha namoyon bo'ladi. Sangviniklar va xoleriklar improvizatsiyada, flegmatiklar va melanxoliklar esa repertuarni chuqur o'rganishda ko'proq muvaffaqiyatga erishadi.

Pedagogik asoslar. I.E.Unt, A.A.Kirsanov, V.A.Krutetskiy kabi pedagoglar tomonidan ishlab chiqilgan differensial ta'lim nazariyasi shuni ta'kidlaydiki, o'quvchilarning xilma-xilligini hisobga olish ta'lim sifatini sezilarli darajada oshiradi. Yu.K.Babanskiy tomonidan taklif etilgan ta'lim jarayonini optimallashtirish nazariyasi ham differensial yondashuvning muhim qismidir.

Musiqiy qobiliyatlarning differensiatsiyasi

Musiqiy ta'limda differensial yondashuvni amalga oshirish uchun birinchi navbatda o'quvchilarning musiqiy qobiliyatlarini va ularning rivojlanish darajasini aniqlash zarur.

Musiqiy eshitish tiplari. E.V.Nazaykinskiy va B.M.Teplovning tadqiqotlari asosida musiqiy eshitishning turli tiplarini ajratish mumkin:

- Melodik tip - melodiyanı yaxshi eslab qoladigan va takrorlaydigan o'quvchilar
- Garmonik tip - tovushlarning uyg'unligini his qiladigan o'quvchilar
- Polironik tip - bir vaqtning o'zida bir nechta ovozni kuzata oladigan o'quvchilar
- Ritmik tip - ritmik naqshlarni tez va aniq qabul qiladigan o'quvchilar
- Tembr tip - tovush rangini ajrata oladigan o'quvchilar

Musiqiy xotira turlari. O'quvchilar musiqiy materialini turli usullarda eslab qolishadi:

- Sluxo-motor xotira - eshitib va harakat orqali eslab qolish
- Vizual xotira - notalarni ko'rib eslab qolish
- Logik xotira - musiqiy tuzilmani tahlil qilib eslab qolish
- Emotsional xotira - his-tuyg'ular orqali eslab qolish

O'zlashtirish sur'ati. O'quvchilar musiqiy materialini o'zlashtirish tezligiga ko'ra:

- Tez o'zlashtiradigan guruh (3-5 marta takror kerak)
- O'rtacha sur'atda o'zlashtiradigan guruh (10-15 marta takror)
- Sekin o'zlashtiradigan guruh (20 va undan ortiq takror)

Differensial yondashuvning turlari va shakllari

Ichki (vnutrisinfy) differensiatsiya. Bir sinf yoki guruh ichida turli darajadagi o'quvchilar bilan ishlash:

Darajali topshiriqlar tizimi:

- Reproduktiv daraja: oddiy mashqlarni takrorlash, namunalar asosida ijro etish
- Produktiv daraja: tanish elementlardan yangi kombinatsiyalar yaratish
- Ijodiy daraja: mustaqil improvizatsiya va interpretatsiya

Guruhli ta'lim shakllari:

- Gomogen guruhlar (bir xil darajadagi o'quvchilar)
- Geterogen guruhlar (turli darajadagi o'quvchilar)
- Dinamik guruhlar (vazifaga qarab o'zgaradigan tarkib)

Tashqi (mezjsinfy) differensiatsiya. Turli sinflar yoki guruhlar o'rtasidagi farqlash:

- Umumiy musiqiy ta'lim guruhlari
- Chuqurlashtirilgan musiqiy ta'lim guruhlari
- Professional yo'naltirilgan guruhlar

Individual ta'lim. Alohida o'quvchilar bilan maxsus rejim bo'yicha ishlash:

- Individual repertuar tanlash
- Shaxsiy o'quv rejasi ishlab chiqish

- Maxsus metodlar va usullarni qo'llash

Metodik strategiyalar va usullar

Vokal ta'limida differensiatsiya:

Ovoz turlari bo'yicha:

- Soprano ovozlari uchun yuqori tessitura mashqlari
- Alto ovozlari uchun o'rta va past registr mashqlari
- Aralash tiplar uchun moslashuvchan repertuar

Vokal tayyorgarlik darajasi bo'yicha:

- Boshlang'ich daraja: oddiy xalq qo'shiqlari, unison kuylash
- O'rta daraja: ikki ovozli qo'shiqlar, dinamik soyalar
- Yuqori daraja: ko'p ovozli asarlar, murakkab vokal texnikasi

Instrumental ta'limida differensiatsiya:

Texnik tayyorgarlik bo'yicha:

- Boshlang'ich: pozitsiya, tovush olib chiqarish asoslari
- O'rta: gamalar, etyudlar, oddiy asarlar
- Yuqori: murakkab asarlar, konsert repertuari

O'rganish ushlari bo'yicha:

- Vizual o'quvchilar uchun: video-darslar, nota ko'rgazmalari
- Audial o'quvchilar uchun: ko'p tinglash, eslab ijro etish
- Kinestetik o'quvchilar uchun: harakatlar orqali o'rganish

Musiqiy savodxonlik ta'limida differensiatsiya:

Darajali mashqlar:

- Birinchi daraja: oddiy ritmik naqshlar, 2-3 ovoz oralig'ida nota o'qish
- Ikkinchi daraja: 5 chiziqli sistema, belgilar, oddiy ritm kombinatsiyalari
- Uchinchi daraja: murakkab ritmlar, xromatizm, modulyatsiya

Turli metodlar qo'llash:

- Absolyut uslub (har bir notani alohida o'rganish)
- Nisbiy uslub (intervallar orqali o'rganish)
- Kombinatsiyalangan uslub (ikkalasini birlashtirish)

Musiqiy adabiyot va tahlilda differensiatsiya:

Yosh xususiyatlari bo'yicha:

- Kichik maktab yoshidagilar: ertaklar, o'yin-drama, oddiy tasviriy materiallar
- O'rta maktab yoshidagilar: biografik materiallar, asarlar tahlili
- Katta maktab yoshidagilar: ilmiy-nazariy yondashuvlar, tanqidiy tahlil

Qiziqishlar bo'yicha:

- Klassik musiqa ixlosmandlari uchun maxsus loyihalar
- Zamonaviy musiqa tarafdorlari uchun pop, rok, jazz o'rganish
- Xalq musiqasi qiziqtirgan o'quvchilar uchun etnik tadqiqotlar

O'quv jarayonini tashkil etishning differensial metodlari

Dars tuzilmasining moslashuvchanligi:

Har bir darsda turli darajadagi topshiriqlar parallel taqdim etiladi:

- Asosiy material (barcha o'quvchilar uchun majburiy)
- Qo'shimcha material (qobiliyatli o'quvchilar uchun)
- Yordam beruvchi material (qiyinchilik sezayotgan o'quvchilar uchun)

Vaqtning taqsimlash differentsiatsiyasi:

- Tez o'zlashtiradigan o'quvchilar uchun ijodiy topshiriqlar
- Sekin o'zlashtiradigan o'quvchilar uchun ko'proq mashq vaqti
- Turli guruhlar bilan parallel ishlash imkoniyati

Yordam berish darajalari:

Minimal yordam:

- Qisqa maslahat va ko'rsatma
- Mustaqil ishlashga rag'batlantirish

O'rtacha yordam:

- Batafsil tushuntirish va namuna ko'rsatish
- Bosqichma-bosqich rahbarlik

Maksimal yordam:

- Individual bilan ishlash
- Takroriy tushuntirish va ko'p mashq qildirish

Baholash tizimining differentsiatsiyasi

Kriteriyalar asosida baholash:

Har bir o'quvchi uchun individual o'sish ko'rsatkichlari:

- Boshlang'ich daraja diagnostikasi
- O'sish dinamikasini kuzatish
- Shaxsiy yutuqlarni baholash

Portfolio metodi:

- Ijro etilgan asarlar yozuvlari
- Konsert chiqishlari video materiallari
- Musiqiy ijodiy ishlar to'plami
- O'z-o'zini baholash kundaliklari

Turli baholash shakllari:

- Og'zaki baholash va izoh
- Yozma tavsiyalar va fikrlar
- Ball tizimi (turli darajalar uchun turli mezonlar)
- Motivatsion baholash (maqtov, rag'batlantirish)

O'zini-o'zi va o'zaro baholash:

- O'quvchilarning o'z ijrolarini audio yozuv orqali tahlil qilishi
- Guruh a'zolarining bir-birini konstruktiv baholashi
- Refleksiya va o'z-o'zini rivojlantirish rejalari

Differensial yondashuvning amaliy tatbiqi uchun tavsiyalar

Pedagogik diagnostika:

Muntazam diagnostika o'tkazish zarur:

- Dastlabki (sentyabr): musiqiy qobiliyatlar darajasini aniqlash
- Joriy (har chorak): o'zlashtirish dinamikasi
- Yakuniy (may): yillik o'sish ko'rsatkichlari

O'quv-uslubiy ta'minot:

Turli darajalar uchun materiallar tayyorlash:

- Oddiy, o'rta va murakkab darajadagi repertuar banki
- Turli metodlar va usullar majmuasi
- Ko'rgazmali va didaktik materiallar to'plami

Ota-onalar bilan hamkorlik:

- Bolaning individual xususiyatlari haqida ma'lumot berish
- Uyda mashq qilish bo'yicha differensiallashtirilgan tavsiyalar
- Muvaffaqiyatlar va qiyinchiliklar haqida ochiq muloqot

Pedagogning professional rivojlanishi:

- Differensial metodika bo'yicha malaka oshirish
- Tajriba almashish va master-klasslar
- Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni o'rganish

Xulosa

Musiqiy ta'limda differensial yondashuvning metodik imkoniyatlari juda keng va ko'p qirralidir. Ushbu yondashuvni samarali amalga oshirish pedagog tomonidan o'quvchilarning individual xususiyatlarini chuqur bilishni, turli metodik strategiyalarni egallashni va ijodiy yondashuvni talab qiladi.

Differensial yondashuv orqali har bir o'quvchining maksimal musiqiy rivojlanishiga erishish, musiqaga bo'lgan qiziqishni saqlab qolish va ta'lim samaradorligini sezilarli darajada oshirish mumkin. Bu yondashuv nafaqat musiqiy bilim va ko'nikmalarni o'zlashtirishga, balki o'quvchilarning o'zlariga bo'lgan ishonchini mustahkamlashga, mustaqil o'rganish qobiliyatini rivojlantirishga va hayot davomida musiqaga muhabbatni saqlab qolishga yordam beradi.

Zamonaviy pedagogika va texnologiyalarning rivojlanishi differensial yondashuvni amalga oshirish uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Raqamli resurslar, interaktiv dasturlar va individual ta'lim traektoriyalarini loyihalash vositalari musiqiy ta'limda differensiatsiyani yanada samarali va qulayroq qiladi. Shu bilan birga, pedagogning shaxsiy professional mahorati va har bir o'quvchiga bo'lgan mehr-muhabbati differensial yondashuvning muvaffaqiyatli amalga oshirilishining asosiy kaliti bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. КБ Холиков. Отличие музыкальной культуры от музыкального искусства в контексте эстетика. *Science and Education* 3 (5), 1562-1569
2. КБ Холиков. Роль теоретичности и применения информационных систем в области теории, гармонии и полифонии музыки. *Scientific progress* 2 (3), 1044-1051
3. КБ Холиков. Образовательное учреждение высшего профессионального образования в музыкальной отрасли Узбекистана. *Scientific progress* 2 (6), 946-951
4. КБ Холиков. Музыкальная идея и создание новых идей, его развитие. *Science and Education* 5 (6), 129-136
5. КБ Холиков. Неизбежность новой методологии музыкальной педагогике. *Science and Education* 4 (1), 529-535
6. КБ Холиков. Характеристика психологического анализа музыкальной формы, измерение ракурса музыкального мозга. *Science and Education* 4 (7), 214-222
7. КБ Холиков. Локально одномерные размеры, основа динамично развитого произведения музыки. *Science and Education* 3 (11), 1007-1014
8. КБ Холиков. Задачи хора для вырождающегося нагруженного управления косвенного, противоположного и параллельно-двигающегося голоса. *Scientific progress* 2 (3), 690-696
9. КБ Холиков. Прослушка классической музыки и воздействия аксонов к нервной системе психологического и образовательного процесса. *Science and Education* 4 (7), 142-153
10. КБ Холиков. Манера педагогической работы с детьми одарёнными возможностями. *Science and Education* 4 (7), 378-383
11. КБ Холиков. Магнитные свойства тяготение к человеку многоголосного произведения музыке. *Scientific progress* 2 (3), 728-733
12. КБ Холиков. Система грамматических форм полифонии, свойственных для классической многоголосной музыки. *Science and Education* 5 (11), 137-142
13. КБ Холиков. Искажения при синхронном направлении двух голосов в одновременной системе контрапункта и их решение. *Science and Education* 5 (11), 143-149
14. КБ Холиков. Три новые версии дефиниции формулировки мажора и минора. *Science and Education* 5 (11), 150-157
15. КБ Холиков. Психика музыкальной культуры и связь функции головного мозга в музыкальном искусстве. *Science and Education* 4 (7), 260-268
16. КБ Холиков. Перенос энергии основного голоса к другим голосам многоголосной музыки. *Science and Education* 3 (12), 607-612

17. КБ Холиков. Дифференцированное обучение студентов на занятиях гармонии и анализа музыкальных произведений. *Scientific progress* 2 (3), 1038-1043
18. КБ Холиков. Модели информационного влияния на музыку управления и противоборства. *Science and Education* 4 (7), 396-401
19. КБ Холиков. Характер музыки и результат смысловое содержание произведения. *Scientific progress* 2 (4), 563-569
20. КБ Холиков. Абстракция в представлении музыкально психологического нейровизуализации человека. *Science and Education* 4 (7), 252-259
21. КБ Холиков. Внимания музыканта и узкое место захвата подавление повторения, сходство многовоксельного паттерна. *Science and Education* 4 (7), 182-188
22. КБ Холиков. Защитный уровень мозга при загрузке тренировочных занятиях и музыкального моделирование реальных произведениях. *Science and Education* 4 (7), 269-276
23. КБ Холиков. Элементы музыкальной логики, фундамент музыкального построения. *Science and Education* 3 (1), 578-583
24. КБ Холиков. Основные концепции, проблемы и методы как теории и гармония в деятельности учителя музыкальной культуры в школе. *Science and Education* 3 (1), 663-670
25. КБ Холиков. Музыкальная модель, эффективный численный ритм и программный комплекс для концентрации вокального пения. *Science and Education* 3 (1), 546-552
26. КБ Холиков. Содержание урока музыки в общеобразовательном школе. *Scientific progress* 2 (3), 1052-1059
27. КБ Холиков. Музыка и психология человека. *Вестник интегративной психологии*, 440-443 2 (1), 440-443
28. КБ Холиков. Новые мышление инновационной деятельности по музыкальной культуры в вузах Узбекистана. *Science and Education* 4 (7), 121-129
29. КБ Холиков. Фокус внимания и влияние коры височной доли в разучивании музыкального произведения. *Science and Education* 4 (7), 304-311
30. КБ Холиков. Особенность взаимосвязанности между преподавателем и учащимся ракурса музыки в различных образовательных учреждениях: детском саду, школе, вузе. *Science and Education* 4 (2), 1055-1062